

PALÁDI-KOVÁCS ATTILA

„Remélés” Eger vidékén

A háromnapos farsangi mulatsághoz járult az utolsó záróaktus, a farsangot és az évet búcsúztató remélés. A századforduló táján a nováji legények az ivó végét jelentő éjféle harangszó után nyomban felkészültek, bekormozták az arcukat, maskarának öltöztek, s még az éjszaka folyamán elindultak remélni. Az utóbbi 60–70 esztendő során azonban csak reggel indultak el, s mivel a falu elég nagy, késő délután értek a végére. A századfordulót megelőző időkre vonatkozólag az emlékezetből már nem deríthető fel a szokás r.ozzanatai. Nagyon valószínű azonban, hogy az éjszakai „remélőbe járás” nem volt olyan látványos az egész falut megmozgató felvonulás, mint századunk első felében.

Ostoroson a legények böjtfogadó szerdán 8–9 óra tájban gyülekeztek az ivóházban vagy a kocsmában és délelőtt járták végig a falut. A két világháború között volt egy időszak, amikor a pap tiltakozására, hamvazószerda helyett húshagyó kedden vonultak fel a remélő legények. A remélő menetben az egész ivó (gyakorlatilag az egész falu) legénysége ott volt. Harmincan-negyvenen is voltak. Nem vehettek részt a felvonulásban a 18 éven aluli suhanc fiúk, de nem voltak ott a fiatal házaspárok sem. Természetesen lány sem lehetett a remélők között. Ők otthon vártak a remélő legényekre. Ostoroson a remélő menet csak a lányos házakat látogatta végig. Nagy sértés lett volna, ha valamelyik leányt kihagyják. Arra a falu is azt mondaná, hogy „nem kell a jány, a legények haragszanak rá.”

A farsangi felvonulás egy esküvőre igyekvő társaság kacagató paródiája volt, jobbnál-jobb zsánerfigurákkal. A menet élén a *jeden pár (jegyespár)*, a menyasszonynak és vőlegénynek öltöztetett legények komikus kettőse haladt. A „menyasszony minden napra várandós”-nak látszott, s a „vőlegénynél” legalább egy fejjel magasabb volt. A nyomukban két jobogós ingbe, gatyába öltözött, bokrétás kalappal díszelő legény haladt. Ők voltak a *vőfélyek*. Gyakran a jegyespár előtt ugráltak és kia-

báltak, hogy „helyet a menyasszonynak”. Egyikőjük boroskupát vitt magával, a másik pedig egy nagy vasnyársat szorongatott. Ők gyűjtötték az adományt. Ezt a szerepüket az utóbbi évtizedekben átvették a cigányok. A cigányasszonynak öltözött legény a karján hurcolt, szalmával kibélelt hátikosárban már régebben is szerepe szerint, a tojásgyűjtőt. „Férje”, a cigány pedig előlépett nyárshordozóvá. Utánuk válogatott cigánylegények következtek. Rongyos, rossz ruhákba öltöztek, ócska kalapjukat sűrűn körülzúdították libatollal, arcukat vastagon bekenték korommal, s teleszórták magukat libapelyével.

Ritkán hiányzott a menetből a *kéményseprő* és a *drósós tót*. Elmaradhatatlan szereplő volt a *köszörüs* és a *borbély*. A köszörüs maga előtt tolt a „köszörüt” — Ez egy legény alakította, akinek az ülepére egy karosszéket erősítettek. Meggöndyve maga gurította a szekér- vagy a biciklikereket. Időnként megálltak, a köszörüt alakító legény leült, és forgatta a kereket a kezében, a köszörüs pedig elállt úgy tett mintha lábával hajtaná a köszörüt és szorgalmasan fent egy rozsdás kapatisztító kést. Legjobb kuncsaftja a *borbély* volt, aki a nadrágszíján fente tovább a kését és mindenkit borotválni akart erővel.

Legtöbbször volt a menetben egy *lovasszekér* is. A szekérre feltettek egy kisebb boroshordót, s abba öntözték a kupába gyűlt bort. A szekér végén vagy egy másik szekéren két „kovács” verte nagy zajjal a hideg vasat a szekérre feltett kovácsúllón.

A menet végén a banda cincogtatta a hegedűt. A remélő legények felvonulását a „pásztorok” zárták le. A csordás fújta a szarukürtöt szakadatlanul, a kondás pedig irgalmatlanul pattogott az ostarával, s ha valaki lemaradt a sorból vagy a bámészkodó gyerekek közel merészkedtek, odacsapott vele. A juhász csengőt, kolompot rázott. *A falusi közönség igényelt ezt a vidám szokást, sajnalta, hogy a negyvenes évek végétől elmaradt, s lelkesen vett részt a játék 1964. évi felújításában.*

Beszédes krónika

Ma már kevesek előtt ismertek azok az előzmények, amelyek a farsangi időszak mai — nálunk jobbra csak gyermekközösségekben megélevedő — szokásait kialakították. Jóllehet, legrégebbi eredetű a farsangi mulatozás, a hagyományos társadalmi normák időszakos felrúgása az ókori, napfordulót ünneplő Saturnáliák pogány ünnepsorozatához kapcsolható. Ezek az alkalmak viszont a naptári év végén voltak, s a kereszténység térhódításával a karácsonyi ünneppel estek egybe. Az az általános célo, és dinománom, amely rélegen bennyökerezett a pogány lelkekben, *keresztény üneppé szelődött*, hiszen az egyház az ünnepléssel járó szokásokat megszüntetni nem, csak átalakítani tudta. Kétségtelen hát, hogy a későbbi évezredekben ez időben is eltörlődött, illetve más pogány ünnepekkel színeződött. Területileg pedig szinte egész Európában elterjedt valamilyen formában. Magyarországon a középkorban honosították meg a farsangi szokások német hatására, s évszázadokon át számtalan

új színnel gazdagodtak. A farsang hagyományosan a keresztény ünnepekhez igazodva vízkeresztől (amely a karácsony után második vasárnapra esik) hamvazószerdáig, azaz a húsvét előtt 40 napig tartandó nagyböjt első napjait tartott. Ettől kezdve a híveknek minden féktelenség ételben, italban és szórakozásban tiltva volt. Értelhető hát, hogy előtte disztorossal jóllaktak, virtusban kimulatozták magukat az emberek. Ez idő tájt költettek az ismeretségek, amelyekből a zöldfarsangon, azaz a húsvét és pünkösd közötti időben házasság lett. A farsangi ünnepek írásos irodalmi emlékei a népi rigmusok, és a középkori köztalálkozók, bohózatok, amelyeket rendszerint ilyenkor adtak elő.

A legnagyobb farsangi bálok a naptári év jeles napjaihoz fűződő táncalkalmak voltak. Különösen nevezetesek a kövérüstörtőkön megkezdett vigalmak. A legnagyobb húshagyó keddi volt és éjfélig tartott. Már elődeinknél is gyakori volt a gyermekbál.

A „köszörüs” munkában

Táncolók a farsangi menetben

Szalonnát kap

Dömötör Tekla: Naptári ünnepek — népi

(Részletek)

A „farsang” szó, mint erre Bod megjegyzése is utal, német jövevényszó. A vaschang megjelölés 1283-ban jelenik meg bajor—osztrák írásos emlékekben az általánosabban használt, s az egész ünnepi periódust jelző fasnacht, fastnacht mellett.

2

1

A farsangi ünnepkörről történeti adataink jóval többet árulnak el, mint a többi ciklusról. A farsang kérdésében ugyanis katolikus papok, s a későbbi protestáns prédikátorok egy véleményen vannak: a farsang az ördög ünnepe, mikor a féktelen emberi indulatok felszabadulnak, mikor világi énekekkel, táncal telik meg a falu és város, a király és a jobbágy egyaránt vig farsangot ül. A farsang ellen minden hazai egyház harcol, az egyházi írők bőven szólnak róla, s így a XV—XVII. században aránylag több adat áll rendelkezésünkre, mint más ünnepek esetében. A XV—XVI. század farsangi ünnepei más európai országokban is igen változatos formákat mutatnak, s bő alkalmat adnak a népi humor, a színjáték kibontakozására.

A farsangi ünnepkörnél nincs okunk régebbi, honfoglalás előtti magyar hágyományt feltételezni; *eszkások a középkorban honosodhattak meg hazánkban. Bod Péternek* alighanem igaz volt, mikor a farsangi ünnepkörnél elsősorban német hatásra gondolt; erre mutat a német elnevezés meghonosodása a latin—olasz karnevál helyett is. A farsangi szokások meghonosodása három szinten is történt: s valószínűleg történt is: a királyi udvaron, a városi polgárságon, s a falun keresztül. Míg az udvari szokásoknál erős lehetett az itáliai (és francia) hatás, a városi polgárságnál elsősorban a németiség közvetítő szerepét kell feltételeznünk.

ben kardtáncot járnak és *álarcos lovas bohócok* szórakoztatják Zsigmondot.

Az 1519-es farsangról Brandenburgi György számol be: „a király udvara szörnyen szegény, de én mégis hatalmasan farsangoltam vele, hadd lássák az urak, hogy azok, akik a király körül vannak, még talpon tudnak állani. Először Stiblit és Zetrit hat ízben gyalog csaptak össze egymással, azután én és Krabat lóháton vívtunk egymással. Krabat ördög volt, én meg vadember, az ördög lefordult lováról és arcára esett. A király is szépen lovagolt. A város minden asszonya jelen volt, azonkívül temérdek nép. Azután tánc következett. Tizenhét álarccsal léptem elő, kurta köpenybe és hegyes orrú, vörös cipőbe voltunk öltözve, minőket a régiék viseltek. Egy öreg atyus mindkét kezében bottal, fából készült sarukban, két különös táncot járt. A király és más urak a tobertáncot járták.”

1525-ben, húshagyó kedden, midőn a király a pápa követét vendégelte meg, a déli és esti lakoma közötti időt álarcos menettel töltötte ki, melyben elefánt is szerepelt. E célra akkor 20 forintot adtak a kincstárból, részben az álarcos és jelmezek kiegészítésére.

II. Lajos farsangkor harci játékokat, lovagjátékokat is rendeztetett. Radvánszky írja: „Batthyányi Ferenc főlovászmester 1522 év őszén a Prágában tartózkodó királyhoz külön futárt küld Szlavóniából azon kérdéssel: hol fogja a jövő évi farsang utolsó napjait tölteni? és kívánja-e, hogy a harci játékokra ő is felszerelve jelenjen meg? A király azon-

nal választott; nem tudja ugyan még, hogy akkor hol lesz, de a farsangot vígan akarja tölteni és Batthyányi a lovagjátékokban használt lovát és fegyvereit mindenestre hozza magával.”

A budai udvar farsangi ünnepeit a mohácsi vész után is folytatódottak, 1538-ban Szerémi nagy játékról számol be húshagyón, melyen Gritti kormányzót tették neveltségessé olaszos modora miatt. E játékot Kardos Tibor részletesen ismerteti tanulmányában, ezért itt csak utalunk rá.

A budai udvar farsangi mulatozásairól szóló híradások azután hosszú időre elhallgatnak, csak Buda felszabadulása után hallunk megint a budai farsangról.

A falusi és udvari farsangolás mellett városi farsangról is van adatunk ebben az időben, melyet Kardos Tibor elemzett. Ludovico da Gagno mantuai olasz nemes írja *Egerből, 1818. február 21-én, hogy különös farsangi mulatogot látott*. A lovagok sisák és pajs helyett homloktól övig egybekötött vasabroncsokkal voltak borítva, vánkos védte hasukat a szúrások ellen, hosszú rúd végéhez erősített konyhakés képezte a lándzsát. „Azt vártam, hogy nyak- és kartörést fogok látni, de egészenesen tértek haza, habár némileg szédültek, mint mondták” — így zárja be tudósítását.

3

Mint más európai országokban, nálunk is ismeretes volt már a XVI. században a böjt és farsang párvíadának dramatikus színre hozatala. E tréfás küzdelemre először *Szkhárosi* utal.